

Posar un nom: els almoràvits com a moabites a finals del segle XI¹

Meritxell Bru

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana

meritxell.bru@uab.cat

Recepció: 19/11/2008

Resum

A les cròniques hispàniques de la primera meitat del segle XII, els almoràvits són anomenats *moabites*, paraula d'origen bíblic que correspon als descendents de Moab, fill de Lot. Pere Alfons va identificar els seguidors de Mahoma com a moabites, però la identificació concreta amb els almoràvits no ha estat, per ara, explicada. Aquí es proposa una relació entre el nom donat a la moneda dels almoràvits, el morabatí, i la identificació amb aquesta genealogia bíblica.

Paraules clau: moabites, morabatí, almoràvits, Pere Alfons.

Abstract. *Giving a Name: the Almoravids as Moabites in the Late 11th century*

In the Hispanic chronicles of the first half of the 12th century, the Almoravids are called *Moabites*, thus identified with the biblical descendants of Moab, son of Lot. Petrus Alfonsi applied the term «Moabites» to the followers of Muhammad, but the specific identification with the Almoravids has yet to be explained. An explanation connecting the name of the Almoravid coin, the *morabetino*, to this purported biblical genealogy is here proposed.

Key words: Moabites, *morabetino*, Almoravids, Petrus Alfonsi.

Sumari

1. Pere Alfons i les genealogies bíbliques	3. Apèndix documental
2. La moneda	Bibliografia

A les tres grans cròniques hispàniques de la primera meitat del segle XII, la *Chronica Adefonsi Imperatoris* (en endavant, *CAI*), la *Historia Compostellana* (en endavant, *HC*) i la *Historia Roderici* (en endavant, *HR*), hi apareix el terme *Moabitae* per referir-se a un grup humà nou, els almoràvits, que, sorgint del desert del Sàhara, va arribar a la Península l'any 1086, i que els cronistes distingeixen utilitzant un

1. Amb el suport de la Universitat Autònoma de Barcelona.

terme diferent dels emprats habitualment a l'època per designar els andalusins, com ara *Sarraceni* i *Ismaelitae*². El seu origen és també, com en el cas dels termes anteriors³, el d'una genealogia bíblica, concretament com a descendents de Moab, un dels dos fills de Lot.

En cap de les tres cròniques s'explica, però, la utilització d'aquest nom, que, en les edicions, traduccions i estudis contemporanis, s'ha considerat com a equivalent a «almoràvits». Així, ja F. Codera Zaidín⁴ afirmava, en nota a peu de pàgina, que l'autor de la *CAI* «a los musulmanes españoles llama *Agarenos*, y *Moabitas* a los almorávides». R. Menéndez Pidal, als índexs de *La España del Cid*⁵, inclou una entrada «moabitae, los almorávides», sense haver ofert cap explicació del nom al llarg de l'obra. E. Falque Rey afirma, en la introducció a l'edició de la *HR*⁶, que «los almorávides, citados con frecuencia, son llamados *Moabita*», i en la traducció de la *HC*⁷, hi afegeix, en una nota, que «En la *HC* y en otras obras de esta época, como la *Historia Roderici*, los almorávides reciben el nombre de *Moabite*».

La utilització del nom bíblic per al·ludir als almoràvits no té, doncs, cap explicació coneguda; la semblança fonètica no és un argument suficient i, en qualsevol cas, no determina quan es fa ni en quines condicions escripturals queda registrada. A les tres cròniques, però, la menció dels almoràvits com a *moabitae* està plenament consolidada. Per tant, l'origen d'aquesta identificació ha de ser força anterior a la seva redacció, però no a l'arribada dels almoràvits a al-Andalus.

La *CAI*, la *HC* i la *HR* van ser redactades durant la primera meitat del segle XII per autors influenciats en un grau més o menys elevat per l'entorn de l'orde benedictí de Cluny⁸.

La *HC* és, de fet, un relat basat en la biografia del bisbe Diego Gelmírez, impulsor alhora de l'obra. Els fets que descriu comprenen els anys en què Gelmírez va ser bisbe de Compostel·la, primer (1100-1120), i arquebisbe, després, a partir de 1120, any en què va aconseguir que s'elevés el rang d'aquesta seu amb el suport de l'abat de Cluny, fins que va morir l'any 1140. La *HC* va ser redactada per almenys tres membres de l'església de Santiago, tots els quals eren propers a l'arquebisbe: Nuño Alfonso, tresorer i persona de confiança de Gelmírez i bisbe de Mondoñedo a partir del 1112 (primera part del llibre I: capítols 1 o 4 fins al 45); Hug, arxidiacon, que el 1112 serà consagrat bisbe d'Oporto (capítol 15 del llibre I), i el mestre Girald o Gerard, canonge, sembla que d'origen francès i proper a Cluny (gran part del llibre III o tot). Alguns estudis consideren que va haver-hi un quart autor, el

2. Es pot observar aquesta distinció en un document datat l'any 1148 a Tortosa (Pròsper de Bofarull: *Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, vol. IV, CODOIN, Barcelona, 1848, doc. LVI, 12/1148), on es distingeix clarament entre els andalusins, els quals són anomenats *Mauros*, i els almoràvits, *Almoravites*. He d'agraciar aquesta observació al professor Antoni Virgili.
3. SOUTHERN (1962: 16-17); DANIEL (1975: 53).
4. CODERA Y ZAIDÍN (1899/2004: 48).
5. MENÉNDEZ PIDAL (1956: 998).
6. *HR* ed. FALQUE REY (1990: 15).
7. *HC* ed. FALQUE REY (1994: 125).
8. BARCELÓ (2005: 64).

capellà Pedro, i fins i tot un cinquè. S'ha arribat a parlar de quatre autors més, a banda dels tres principals. En qualsevol cas, doncs, es tracta d'una obra resultat de la col·laboració de diversos autors⁹. La redacció de la *HC* s'hauria estès al llarg de la primera meitat del segle, des d'aproximadament l'any 1107 fins al 1149. Ha estat descrita com una combinació de *gesta*, un relat de les fites de Gelmírez, i *registrum*, narració historiogràfica que inclou la transcripció documental del fons de l'església, i es destaca com un exemple de la «vinculació entre historiografia y administración que mostraron las iglesias durante la Alta Edad Media»¹⁰.

La *HR* és una biografia de Rodrigo Díaz de Vivar, el Cid, però centrada en les seves gestes militars. L'autor fa un breu repàs de la seva vida fins l'any 1089 i el seu retorn a Castella. A partir d'aquí, la narració és molt més detallada, amb el setge i la presa de València (1094), els seus darrers anys, la seva mort (1099) i l'evacuació dels cristians de València (maig de 1102), esdeveniments que l'autor coneix molt detalladament. Com ja hem vist en el cas de la *HC*, la *HR* inclou insercions textuals, concretament la suposada correspondència entre el Cid i el comte Berenguer (*HR* 38-39) i els quatre juraments presentats pel Cid al rei Alfons VI (*HR* 35). Segons R. Menéndez Pidal¹¹, tota aquesta documentació seria autèntica, però no tots els autors comparteixen aquest punt de vista.

Segons sembla, hauria estat redactada de forma anònima per un clergue que J.L. Moralejo¹² va identificar amb Jerònim de Perigord, monjo de Cluny que va ser enviat a la Península, on va afegir-se a l'exèrcit del Cid, i arribà a ser primer bisbe de València i després de Salamanca. La majoria d'investigadors coincideixen a assenyalar que l'autor hauria estat testimoni presencial de bona part dels esdeveniments que narra. La redacció s'hauria dut a terme probablement entre els anys 1118 i 1121. Cal dir, però, que hi ha investigadors que defensen una autoria diferent i una cronologia força més tardana, entre 1144 i 1148¹³.

La *CAI* és la crònica de les gestes d'un rei, Alfons VII de Castella i Lleó, dit l'emperador. És obra, també, d'un clergue anònim, que diversos autors identifiquen amb Arnald, bisbe d'Astorga entre els anys 1144 i 1152 i personatge proper a la cort. L. Sánchez Belda suggereix un origen francès i apunta que podria «ser uno de tantos monjes cluniacenses como vinieron a España en el reinado del Emperador»¹⁴. Pel que fa a la cronologia, va quedar ben precisada per A. Ubieta Arteta¹⁵: entre finals d'agost de 1147 (conquesta d'Almeria) i principis de 1149 (mort de Berenguela de Barcelona, filla de Ramon Berenguer III i esposa de l'emperador).

Cal destacar, tant en la *HR* com en la *HC*, d'una banda, la inclusió de documents i, de l'altra, la contemporaneïtat dels autors amb els fets que narren,

9. *HC* ed. FALQUE REY (1994: 11-18).

10. *HC* ed. FALQUE REY (1994: 26).

11. MENÉNDEZ PIDAL (1956: 907-908).

12. MORALEJO (1980: 65).

13. VEGEU SMITH (1994).

14. *CAI* ed. SÁNCHEZ BELDA (1950: XIX).

15. UBIETO ARTETA (1957: 325).

qüestió a la qual els mateixos autors es refereixen al llarg de la *HC*¹⁶. Aquestes dues obres representen, doncs, l'inici d'un canvi en la historiografia llatina hispana, amb elements nous que ja van ser destacats per R. Menéndez Pidal¹⁷: totes dues són biografies de dos personatges no reials, i no pas, com era habitual des del segle X, cròniques de sobirans i dinasties; citen i adjunten documents referents al biografiat, i, pel que fa a la cronologia, totes dues van ser escrites o bé en vida o bé en els anys immediatament posteriors a la mort dels seus protagonistes: el Cid i el bisbe Gelmírez. S'han detectat, també, semblances entre els pròlegs de la *HR* i la *HC*¹⁸, que compartien certs tòpics¹⁹. També la *CAI* va ser redactada per un autor contemporani als fets que narra, tot i que, segons sembla que es desprèn de les paraules que diu al pròleg, no n'hauria estat testimoni directe²⁰. M. Pérez González va indicar, però, que aquestes paraules serien una referència a un text bíblic i que, per tant, no s'han d'entendre en un sentit literal²¹. De fet, és prou coneguda la utilització del llenguatge bíblic per part de l'autor de la *CAI*²², a més de l'ús de *Moabite* com a denominació per als almoràvits. Les citacions bíbliques són molt freqüents també, tant a la *HR* com a la *HC*, sovint amb la utilització d'imatges o comparacions, i de vegades amb la inclusió de citacions textuales.

Ni a la *HR* (vegeu l'apèndix 1) ni a la *CAI* (vegeu l'apèndix 3), els seus autors ofereixen al lector cap referència a la distinció dels almoràvits; sí, però, que n'hi ha a la *HC* (vegeu l'apèndix 2), on els moabites són descrits com a *quos estus solis facit Ethiopibus similes* (I, 29, 3), és a dir, aquells a qui l'escalfor del sol fa semblants als etiòps, per tant, amb la pell fosca. També descriu dues vegades la *moabitarum feritas* (I, 9, 43; I, 10, 26-27), és a dir, la ferocitat dels almoràvits.

16. Amb expressions com ara: *Ugo eiusdem [...] diligenter sripsi et posteris memoriam fideliter traditi* (*HC* I, 15); *Hec omnia propriis oculis inspexi* (*HC* I, 117); *Multitotens cum eo ibi fui et, quod scribendo perhibeo, vidi et sepiissime* (*HC* II, 55). Vegeu l'edició de FALQUE REY (1993⁴: 24).

17. MENÉNDEZ PIDAL (1956: 917-918).

18. BONILLA (1911: 171).

19. Com aquell de fixar una història per escrit per tal que no caigui en l'oblit: *Quoniam rerum temporalium gesta immensa annorum uolubilitate pretereuntia, nisi sub notificationis speculo denotentur, obliuioni proculdubio traduntur, idcirco et Roderici Didaci nobilissimi ac bellatoris uiri prosapiam et bella ab eodem uiriliter peracta sub scripti luce contineri atque haberi decreuimus* (*HR* I, 1-5); *Patres antiqui de instructione et eruditione posterorum solliciti regum atque ducum gesta necnon uirorum illustrem probitates et industrias pagine commendare consueuerunt, ne diuturna uetustate aut longis temporum interuallis abolita in foueam obliuionis labefierent. Idcirco autem ea nequaquam obliuioni tradenda esse sed potius per scripture notationem uiuaci et diuturne memorie commendanda arbitrati sunt, ut posteris [...] per gestarum rerum memoriam ad uirtutem incensi* (*HC* I, 5-17).

20. [...] *optimum factu gesta Adefonsi Imperatoris [...], sicut ab illis qui viderunt, didici et audiui, describere ratus sum a principio regni eius incipiens* (*CAI*, Praefatio).

21. PÉREZ GONZÁLEZ (1993: 351). El text bíblic en qüestió seria Lluç 1, 1-3: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quae in nobis completae sunt, rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi uiderunt, [...] uisum est mihi [...] ex ordine tibi scribere*.

22. *CAI* ed. SÁNCHEZ BELDA (1950: LXII-LXVI); DANIEL (1975: 94-95); PÉREZ GONZÁLEZ (1993).

Els almoràvits, en àrab *al-murābiṭ*, plural *al-murābiṭūn*, van arribar a al-Andalus el 1086, tot just un any després de la presa de Toledo per part dels exèrcits d'Alfons VI. Va ser precisament la pèrdua d'aquesta ciutat allò que va empènyer els governants de diferents taifes a enviar una delegació conjunta a l'emir almoràvit Yūsuf ibn Tāšufīn per demanar-li ajuda militar. Els exèrcits almoràvits estaven formats per membres de grups tribals integrats en la confederació *ṣinhāḡa*, tribus ramaderes de camells procedents del Sàhara occidental. L'expansió del moviment almoràvit, primer cap a Ghana i Siḡilmāssa i després cap a al-Andalus, s'ha d'entendre en el context de la formació i la consolidació de complexes xarxes d'intercanvi articulades des de la regió al voltant d'Awdagust, nucli situat al límit sud-occidental del desert del Sàhara, amb la finalitat de garantir l'accés a les pastures, l'aigua i la sal, accés que McDougall va relacionar amb la formació d'una autoritat política tribal²³. Aquesta confederació tribal *ṣinhāḡa* estava formada per tres tribus principals, els Lamtūna, els Massūfa i els Ġudāla. L'alfaquí 'Abd Allāh ibn Yāsīn assentà, en el context d'aquesta expansió lligada a les xarxes d'intercanvi, un moviment estructurat jeràrquicament sota la seva direcció i va prendre com a referència ideològica un islam ortodox i el mālīkisme jurídic més estricte. L'expansió almoràvit, però, no pot ser analitzada de forma simple com una *ḡihād*, sinó com a resultat d'un procés més complex. El factor conjuntural que hauria actuat com a desencadenant d'aquest moviment va ser, segons McDougall: «it may have been a year of drought and hunger which finally occasioned the Almoravid's move out of the desert»²⁴. Un cop iniciada, l'expansió va ser ràpida: a finals del 1053 entraven per la força a Siḡilmāssa, un any després recuperaven el control sobre Awdagust, i a mitjan 1058 ja controlaven l'Alt Atles. Mort Ibn Yāsīn, el nou emir Yūsuf ibn Tāšufīn continuà dirigint el moviment almoràvit, amb una organització militar més eficient i la formació de les primeres estructures administratives, i l'any 1063 van entrar a Fes. Pels volts de l'any 1070, fundaven Marrākuš, i el 1077 entraven a Tànger. En uns escassos quaranta anys d'existència, doncs, el moviment almoràvit havia aconseguit, sortint del desert, l'expansió i la construcció d'un estat al Magreb.

Els membres dels contingents almoràvits que l'any 1086 van travessar l'estret tenien trets característics que eren nous per als andalusins: cal tenir en compte que, si més no inicialment, no parlaven àrab; d'altra banda, els homes anaven velats, molts d'ells duien el doble vel *niqāb* (que cobreix el cap i el front, fins a les celles) i *liṭām* (que tapa el coll i la resta de la cara), de tal forma que només en quedaven al descobert els ulls. Un altre tret característic era la profunda acceptació d'un sistema jeràrquic.

Es poden rastrejar dos possibles nexes entre el terme *Moabitae* de les cròniques hispàniques i els almoràvits: d'una banda, Pere Alfons, i, de l'altra, la moneda encunyada per ells i que, en els textos llatins, és anomenada *morabetino*.

23. BARCELÓ, inèdit; MCDUGALL (1985).

24. MCDUGALL (1985: 14).

1. Pere Alfons i les genealogies bíbliques

L'atribució d'una genealogia bíblica a un grup humà era una pràctica habitual ja des d'abans de la Primera Croada, quan l'única font de què disposaven els escriptors occidentals per contextualitzar l'incipient moviment religiós islàmic era l'esquema històric que els proporcionava la Bíblia. Aquest esquema havia estat treballat pel monjo benedictí anglès Beda (c. 672/673-735), precursor de la història bíblica, que va fixar la identificació dels sarraïns²⁵, ja apuntada per Eusebi a principis del segle IV i desenvolupada per Isidor de Sevilla, que els feia descendents directes d'Abraham i la seva concubina Agar, a través del seu fill Ismael²⁶. D'acord amb les genealogies bíbliques, Tareh, descendent de Noè, engendrà tres fills: Abraham, Nahor i Haran; aquest darrer engendrà Lot, que, després de la mort del seu pare, marxà cap a Canaan amb el seu oncle Abraham i s'establí finalment a la plana del Jordà. Ismael és fill d'Abraham i la seva esclava egípcia Agar; per la seva banda, Moab és fill de Lot (nebot d'Abraham) i la seva filla gran. D'acord amb el text bíblic, Amon i Moab van ser fruit de la relació incestuosa entre Lot i les seves filles, que, quan estaven vivint amb el seu pare en una cova, aïllats, van mantenir relacions sexuals amb ell després d'embriagar-lo amb vi²⁷.

En la tradició cristiana, les dues esposes i els dos fills d'Abraham separen dues línies de descendència: la cristiana (Sarah i Isaac) i la jueva (Agar i Ismael). D'acord amb això, Ismael estaria associat al desert, com els sarraïns²⁸. La

25. La forma llatina *Sarraceni* és una derivació de l'original arameu *sarq[īy]in*, 'habitants del desert' (*sraq*). Hauria estat utilitzat per explicar una forma d'organització social específica, basada en identitats grupals reconegudes més enllà de la seva dimensió religiosa. Equivalent a 'àrab' en un context preislàmic, posteriorment serà una paraula amb significat ambigu, utilitzada per definir un grup residual, inespecífic, de musulmans araboparlants que no serien ni àrabs ni turcs. Beda atorga als sarraïns la característica de la *perfidia*, un terme que, segons indica TOLAN (2002: 75), és emprat per ell i per altres autors contemporanis «to denote religious error: pagan, Jewish, or heretical (though it can on occasion mean "treachery" in a nonreligious sense)». A partir del segle XII, serà equivalent a un genèric «musulmà», i en cap cas s'utilitzarà per referir-se als àrabs cristians (DANIEL, 1975: 53). És el terme més utilitzat per designar els musulmans a la *HR*, juntament amb *Moabitae*, i a la *HC*, i un dels més freqüents també a la *CAI*.
26. SOUTHERN (1962: 16-17); DANIEL (1975: 53). D'aquí les denominacions dels musulmans com a 'Agarens' i 'Ismàlites'. La primera és utilitzada majoritàriament pels cronistes del segle X per referir-se als àrabs. DANIEL (1975: 53) fa notar que «up to the twelfth century, 'Agarene' and other such words have very little meaning beyond the designation of a race or society only roughly identified. This usage reflects the political situation with its indeterminate frontiers». És la denominació majoritària a la *CAI*, juntament amb *Moabitae*, i agrupa els andalusins musulmans no almoràvits. És pràcticament inexistent a la *HC* i no apareix en cap ocasió a la *HR*. *Ismaelitae* és la denominació més emprada a la *HC* després de *Sarraceni*. Ismael és definit així a la Bíblia: *Hic erit homo onagro similis; manus eius contra omnes, et manus omnium contra eum; et e regione universorum fratrum suorum figet tabernacula* (Gèn. 16, 12).
27. Gèn. 19, 36-37: *Conceperunt ergo duae filiae Lot de patre suo. Peperitque maior filium et vocavit nomen eius Moab; ipse est pater Moabitarum usque in praesentem diem*.
28. SOUTHERN (1962: 17). L'historiador del segle IV Ammià Marcellí (*Ammianus Marcellinus*) va definir (*Res Gestae* XIV, 4, 1-7) els *Saraceni* a partir de dues característiques fonamentals: com a tret principal, el nomadisme, que, des del seu punt de vista, impediria un cert grau de civilització; i,

profecia de pseudo-Metodi, de finals del segle VII i falsament atribuïda a Sant Metodi d'Olimp (311), en la qual els fills d'Ismael són presentats com a cruels opressors, vaticina la seva sortida del desert per dominar el món fins a l'arribada d'un rei que alliberarà els cristians d'aquest sotmetiment²⁹. Aquesta profecia va gaudir d'una gran divulgació durant els anys de difusió de l'islam, i era citada encara a principis del segle XVII per Jaime Bleda com a argumentació a favor de l'expulsió dels moriscos de la península Ibèrica³⁰.

Tot i que les identifications amb personatges bíblics ja estaven fetes, Beda va ser qui les va introduir en la tradició medieval de l'exegesi bíblica³¹. Així, el fet de poder cercar referències en els textos bíblics representava pels autors occidentals un avantatge important a l'hora de classificar els musulmans, si més no respecte d'altres pobles distants.

L'aparició de lèxics compartits per grups clericals sobre el tractament militar dels sarraïns es farà més evident en les cròniques posteriors a la crida del Papa Urbà II a la Croada (1095). Cronistes de la Primera Croada, com ara Fulcher de Chartres (c. 1059- 1127), donen, en els seus textos, testimoni de l'existència a Terra Santa d'una terra de Moab, però no van més enllà de l'al·lusió geogràfica. Això hauria facilitat l'especulació.

Cap a 1120, a Occident es va començar a formar una imatge més o menys precisa de qui havia estat Mahoma. Més endavant, ja en la segona meitat del segle XII, el cronista Guillem de Tir (c. 1150-1185) es refereix en diverses ocasions a la terra de Moab, que estaria situada a la planura elevada a l'est del mar Mort, a l'actual Jordània³².

L'any 1142 devia completar-se la primera traducció llatina de l'Alcorà, encarregada a Robert de Kent per part de l'abat de Cluny Pere el Venerable, durant la seva estada a la península Ibèrica el mateix 1142³³. La consideració de l'Islam com una heretgia per part de Pere el Venerable i el seu entorn «podia ser tècnicamente un error, pero era, también, sin duda, una manera de señalar la necesidad de su persecución hasta ser extinguido»³⁴, dins el context de persecució social i extermini d'heretges descrit per R.I. Moore³⁵, especialment activa durant les primeres dècades del segle XII.

A la península Ibèrica, Petrus Alfonsi o Pedro Alfonso de Huesca (1062-c. 1135), jueu de naixement i convers al cristianisme, hauria estat el primer a establir la connexió entre Mahoma i els moabites. Va escriure el *Dialogus contra Iudaeos*, posterior al 1106, any en què va ser batejat i, per tant, se'n va oficialitzar

com a característica secundària però també important, la definició dels *Saraceni* com un poble de lladres. He d'agraciar al professor Òscar de la Cruz aquestes observacions.

29. DANIEL (1960: 128).

30. MAGNIER (2002: 194).

31. SOUTHERN (1962: 17).

32. Núm. 22, 1: *Profectique castrametati sunt filii Israel, in campestribus Moab, ubi trans Iordanem Iericho sita est.*

33. BARCELÓ (2005); MARTÍNEZ GÁZQUEZ (2005).

34. BARCELÓ (2005: 66).

35. MOORE (1987).

la conversió. En el capítol v, el dedicat a l'islam, a l'hora de comentar els preceptes islàmics, atribueix l'origen de la peregrinació a la Meca al manteniment de ritus pagans, preislàmics, de l'època dels

[...] *duo filii Loth, Amon et Moab, hanc domum [Mecha] honorabant, et duo ydola ab eisdem ibi colebantur [...] Nomen quidem illius, quod ex nigro lapide, Mercurius dicebatur; nomen vero alterius Chamos. Alterum, quod ex nigro erat lapide, in honore Saturni, alterum, quod ex albo, in honore Martis erat aedificatum [...] Arabes vero cum Amon et Moab Ydola adorabant. Mahomethus autem, post longum tempus veniens, pristinam consuetudinem nequivit auferre*³⁶.

Efectivament, a la Bíblia apareix diverses vegades la referència als moabites com a adoradors de Camos³⁷. Mahoma hauria permès, segons Pere Alfons, el manteniment d'aquests ritus, amb la introducció d'algunes modificacions. Amb aquesta història sobre el culte a la Meca, Pere Alfons va traçar la identificació entre els moabites i Mahoma —i, per extensió, els musulmans.

Els autors de les cròniques devien conèixer els textos de Pere Alfons, i l'adopció del terme *moabitae* formaria part d'un procés de construcció d'un lèxic específic, propi de grups clericals, utilitzat per narrar el procés de destrucció d'al-Andalus.

El pas següent és la identificació concreta dels moabites amb els almoràvits.

2. La moneda

Quan parlem de la moneda «morabatí», ens estem referint a la moneda d'or almoràvit, el valor de la qual correspon al *dīnār*, és a dir, té un pes que ronda els quatre grams. Aquest *dīnār* almoràvit va ser encunyat per primer cop a Siġilmāssa l'any 1056 i, a partir del 1087, també va ser fabricada a Agmat, Fes, Ceuta, Almeria, Màlaga, Granada, Còrdova, Xàtiva, València, etc. seguint l'expansió del moviment almoràvit. Els qui l'encunyen l'anomenen així, *dīnār*, ja que «morabatí» és una atribució dels autors cristians i, per tant, un nom aliè a la moneda que no consta escrit a les peces monetàries. Això planteja la qüestió de com i per què aquests autors arriben a anomenar així la moneda almoràvit: la forma «morabetinos», que ja apareix en documents de finals del segle XI, podria ser la primera versió escrita d'un nom nou format afegint la partícula del plural llatí *-os* a la paraula àrab *murābiṭūn*.

Al *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*³⁸ (vegeu l'apèndix 4, Doc. 713, ed. 1947: 376), hi apareix una menció de la moneda anomenada «morabatí» amb data

36. Pedro Alfonso de Huesca (ed. 1996: 99).

37. I Reis 11, 7: *Tunc aedificavit Salomon fanum Chamos idolo Moab in monte, qui est contra Ierusalem, et Melchom idolo filiorum Ammon*; I Reis 11, 33: [...] *adoraverint Astharthen deam Sidoniorum et Chamos deum Moab et Melchom deum filiorum Ammon*; II Reis 23,13: *Excelsa quoque, quae erant ex adverso Ierusalem ad dexteram partem montis Perditionis, quae aedificaverat Salomon rex Israel Astharoth idolo Sidoniorum et Chamos idolo Moab et Melchom idolo filiorum Ammon*.

38. He d'expressar el meu agraïment al professor Fèlix Retamero i a l'Arnald Puy, que han realitzat el buidatge de les mencions monetàries del *Cartulari de Sant Cugat del Vallès* i el *Diplomatari de Santes Creus*, informació de la qual he pogut disposar per realitzar aquest article.

molt primerenca (1083): *ad canonica s. Crucis sancteque Eulalie, moabetinos III per missas*. El document és un testament datat el 12 de novembre de 1083, testament sacramental d'una dona anomenada Eimerut, redactat per *Remundi, levite*, en el qual, entre d'altres propietats, la difunta deixa diverses quantitats a diferents esglésies perquè s'hi celebrin misses. Aquest document havia estat citat per J. Balari³⁹ en la part que dedica a la vestimenta de l'època. En destaca l'aparició d'una peça de roba no identificada anomenada *bambeth*. El fet que es vol destacar aquí és la presència de la forma «moabetino», sense la erra intervocàlica de la forma derivada de *murābiṭūn*, «morabetinos».

A partir de 1110, la forma sense erra es troba amb més freqüència («moabetino» o les variants «mohabetino», «moabatino», «mohabatino») en documents del mateix Cartulari, així com al *Diplomatari de Santes Creus* (vegeu l'apèndix 5), en què, després d'una primera menció «morabetino» l'any 1128, la següent (1139) ja és sense la erra, i aquesta forma serà la més freqüent fins al 1167. D'altra banda, al *Liber Feudorum* (vegeu l'apèndix 6), la primera referència a la moneda (1130, Doc. 187) és amb la forma «moabetino», que es repeteix el 1151 (Doc. 246). L'augment de mencions a morabatins en el registre documental, tant utilitzant una forma com l'altra, es detecta a partir de 1110, coincidint amb el fet que «a partir del 500 [1107 de l'era cristiana] es pot constatar un augment considerable de les peces acumulades, de tal manera que es podria suggerir una activitat encunyadora consolidada, almenys pel que fa a les seques andalusines»⁴⁰. Així, fins l'any 1107, les troballes sumen un total de catorze peces en cinc ocultaments diferents, mentre que, a partir d'aquesta data i en els deu anys següents, la xifra arriba fins a cinquanta-nou peces d'or en set ocultaments⁴¹. L'alternança entre les dues formes escrites es manté en la documentació al llarg de tot el segle XII.

El testament de 1083 és una llista dels béns que la difunta posseïa en vida. Es tracta d'un testimoni oral, un document dictat, que l'escrivà posa per escrit en llatí. Aquest ho llegeix posteriorment en veu alta i els testimonis assenteixen. Això hauria facilitat la vacil·lació fonètica a l'hora de posar per escrit una nova denominació, la de la moneda «morabatí». Així, l'aparició de la forma *moabetinos*, sense la erra intervocàlica, devia ser inicialment una simple vacil·lació, aprofitada posteriorment amb la intenció d'aplicar una genealogia bíblica coneguda (els descendents de Moab) a un grup humà que és quelcom nou, desconegut. El nom d'aquesta genealogia bíblica (*moabitae*) hauria estat associat, en algun moment entre l'arribada dels almoràvits a la Península (1086) i les dates inicials de redacció de les cròniques (1110-1120), amb el nom d'aquest grup humà (*murābiṭūn*).

El filòleg i epigrafista Fidel Fita⁴², com a comentari a un document de compravenda de l'any 1110 on apareix la menció monetària «moabitorum»,

39. BALARI Y JOVANY (1899: 605).

40. RETAMERO (1990: 223).

41. RETAMERO (1990: 231).

42. FITA (1901: 407).

indica que «en concepto de Renallo y de los escritores cristianos de su época, los Almorávides eran *Moabitas* u oriundos de Moab. De aquí el que por él se nombren *moabitanos* los maravedises de oro». Fita es refereix a Renall⁴³, l'escrivà del document en qüestió que va ser canonge de la catedral de Barcelona a principis del segle XII, gramàtic i escriptor. Fita fa, com es pot veure, el salt que condueix de la nominació d'extracció bíblica «moabita» a la menció monetària «moabitano», on la segona seria derivació de la primera. Aquest salt, però, no té explicació fonètica possible si no es contempla el nom plural *murābiṭūn* com un graó necessari en aquesta evolució.

La derivació inversa sí que és del tot plausible, ja que, com s'ha dit, quan es redacten les tres grans cròniques, totes posteriors a 1100, la identificació entre almoràvits i moabites ja està feta; d'altra banda, s'ha mencionat la presència de la forma «moabetino» en diversos documents inclosos en el Cartulari de Sant Cugat del Vallès: un testament de l'any 1083 (doc. 713) i fins a cinc mencions en documents d'abans de finals de 1120 (docs. 809, 823, 825, 846 i 851). Recordem que la data aproximada de redacció de la *HR* s'ha situat entre 1118 i 1121.

A més, la derivació plantejada per Fita (*moabita* com a origen de *moabetino*) deixa sense explicació el mecanisme a través del qual s'arriba a identificar els almoràvits amb els moabites. L'evolució inversa (*moabetino* com a origen de *moabita*) implica que l'origen hauria estat simplement una vacil·lació fonètica —la de la erra intervocàlica—, intencionada o no, en el moment de fer la transcripció d'una menció monetària nova. A partir d'aquí, s'hauria establert el lligam amb el nom Moab: el «moabatí» com a moneda dels «moabites», seguint la pràctica habitual, ja descrita, de recórrer a la Bíblia per cercar denominacions per a grups humans.

La identificació dels almoràvits com a moabites, present a les cròniques hispàniques de la primera meitat del segle XII, s'hauria construït, doncs, a partir de dues identificacions prèvies: la dels musulmans com a descendents de Moab, feta per Pere Alfons, i la del dinar almoràvit com a morabatí. La vacil·lació fonètica en el registre escriptural de la moneda hauria possibilitat la identificació dels seus encunyadors, els almoràvits, amb els moabites.

3. Apèndix documental

3.1. Historia Roderici (HR, c. 1118-1121)

Interim uero audiuit quod Iuzef rex Hysmaelitarum et alii quam plures reges Sarraceni Yspaniarum cum gentibus **Moabitarum** uenerant obsidere castrum de Halahet, quem Christiani tunc possidebant (32.3) | Iuzef autem rex Sarracenorum et omnes alii reges Yspanie Ysmaelitarum et quecumque ibi erant cetere gentes **Moabitarum**, audito regis Aldefonsi aduentu, derelicto in pace opido de Halahet (33.22) | Iuzeph uero rex **Moabitarum** et Sarracenorum regem Aldefonsum expectare et cum eo pugnare non

43. Renallus, magister Barcinonensis, autor de la *Vita vel Passio Sancta Eulaliae*, escrita cap al 1106 i publicada al volum XXIX de l'*España Sagrada*, apèndix III.

audens, eiusdem regis pauore perterritus (45.16) | Homines ergo Valentie, qui de morte euaserant, erant subditi illis barbaris, qui dicebantur **Moabite**, et sub eorum imperio se habebant et apud illos mixti conmanebant (54.7) | Cum autem Valentie habitatores hoc perspicerent, ad illum legatos ilico miserunt eum rogantes [...] eis pacificus esset et **Moabitas** cum eis habitare permetteret. (54.14) | Ille uero nullo modo eis pacificum se esse promisit, nisi **Moabitas** a se disiungerent et ab urbe eos omnino eicerent, quod utique illi facere noluerunt, sed se in urbe incluserunt (54.15) | **Moabitas** uero statim et secundum † statum † Roderici mandatum ab urbe sua expelerunt et sub eiusdem imperio se subiugauerunt. (56.2) | Valentie habitatores audierunt relatione uera quod **Moabite** cum ingenti exercitu Iuzepf in auxilium eorum ad succurrendum et liberandum de dominio Roderici proculdubio ueniebant. (59.2) | Interea igitur exercitus **Moabitarum** eis ad succurrendum [s]celeri cursu perueniens ad Valentiam se appropiauit. (60.1) | Iuzeph autem **Moabitarum** rex audiens quod Valentia a Roderico nimia belli animositate iam esset capta ac depredata, iratus ac mestus factus est uehementer. (62.1) | Quem cum infinita multitudine barbarorum et **Moabitarum** atque Hysmaelitarum per omnem Yspaniam habitantium Valentiam obsidere et Rodericum captum et ferreis uinctum ad illum perducere misit. (62.6) | Inmanis iste **Moabitarum** exercitus super Valentiam X diebus et totidem noctibus iacuit ac permansit. (62.18) | Irruit itaque in eos et cum eisdem bellum comisit inensum <et>, diuina opitulante clementia, **Moabitas** omnes deuicit. (62.34) | Cumque ad urbem Xatiuam appropinquarent, Mahumeth sobrinus Iuzeph regis **Moabitarum** et Hysmaelitarum cum inenso exercitu, uidelicet XXX milia militum omnibus armis bene munitur, eisdem obuiam exiuit, quatinus prelium cum eis comitteret. (65.8) | Eodem autem die Hysmaelite et **Moabite** bellum cum eis non comiserunt sed super montes, qui ibidem erant, ululantes et uociferantes tota die perst<i>erunt. (65.11) | Altera uero die Mahumeth cum **Moabitis** et Hysmahelitis et cunctis gentibus barbaris, uidelicet maxima et innumerabili multitudine, contra regem et Rodericum bellum comittere se muniuit (66.3) | Ex altera parte erat mare, in quo erat multitudo nauium Hysmahelitarum et **Moabitarum**, de quibus expugnabant Christianos in arcu et sagittis. (66.8) | Illi autem miserunt nuntios suos ad regem Iuzeph et ad **Moabitas** et ad regem Aldefonsum et ad Almuzahen regem Cesaraguste et ad Albarrazin regem atque comitem Barcinonensem (70.2) | **Moabite** autem nuntiis sibi missis dixerunt: 'Si Iuzeph rex noster uenire uoluerit, nos omnes ibimus simul cum eo et uobis libenter succurremus. (70.24) | [...] que contra me et ad meum dedecus et meus dampnum **Mohabitis** <**Mohabitas**> contulistis, mihi reddatis. (72.16)

3.2. *Historia Compostellana* (HC, c. 1107-1149)

Porro sicut militibus, ita etiam clericis uestrarum partium interdicimus, ne occasione Iherosolimitane uisionis ecclesiam et prouinciam suam deserere presumant, quam **Moabitarum** *feritas* tam frequenter impugnat (I, 9, 43) | Porro sicut militibus ita etiam clericis uestrarum partium interdicimus, ne occasione Iherosolimitane uisionis ecclesiam et prouinciam suam deserere presumant, quam **Moabitarum** *feritas* tam frequenter impugnat (I, 10, 26-27) | Transacto abhinc ferme triennio **Moabite**, *quos estus solis facit Ethiopibus similes*, castra et oppida Toletu subiacta acris solito inuaserunt (I, 29, 3) | si forte tam **Mohabite** <**Moabite**, **Moabitae**> quam etiam Hismahelite se alicunde quoquo

modo ad id castrum applicarent (I, 33, 24) | Scripsimus enim uobis preterito tempore, ne Iherosolimitane expeditionis occasione partes uestras deseretis, que Maurorum et **Mohabitarum** <**Moabitarum**> cotidianis incursionibus impugnantur (I, 39, 8) | Vobis ergo omnibus iterata preceptione precipimus, ut in uestris partibus persistentes **Mohabitas** <**Moabitas**> et Mauros totis uiribus impugnetis (I, 39, 18-19) | Omnes ergo fere consules aliosque in Hispania principatum tenentes, qui tunc temporis in expeditionem contra **Moabitas** profecti Toletum conuenerant (I, 64, 15) | equidem Anglici ex inprouiso cursu uelifero maris confinia inuadentes hos trucidabant, illos denudantes omnibus bonis suis priuabant, alios, ac si essent **Moabite**, captos et catenatos ad redemptionem cogebant (I, 76, 12) | eiusdem quoque regis tempore Mauri **Mohabite** <**Moabitae**> ceterique finitimi hostes nobis cessere, et eorum municipia nostre dominationi subiugauimus (I, 86, 18) | Volebat enim illos ad castellum Barlancam mittere, quod **Mohabite** <**Moabite**, **Moabitae**> obsederant (I, 90, 16) | cum quadam parte suorum fratrisque sui militum et alii quam plures Gallicie procures Barlancham ad obsidionem **Mohabitarum** <**Moabitarum**> tetenderunt et non inuenientes eos ibi reuersi sunt (I, 90, 56) | Cum enim inter nobilibus Hispaniarum ciuitates et ipsa nobilis appareret [Emeritane ciuitati] ita diuina dispositione mutatis temporibus **Moabitarum** <**Mohabitarum**> siue Maurorum est tradita potestati (II, 16, 97-98) | uenerandus Papa Sancte Ecclesie pastores curam animarum a Deo tenentes sollicitate aduocabat, [...] et totius Christianitatis releuatione et **Mohabitarum** <**Moabitarum**> oppressione cum eis. (III, 57, 17)

3.3. *Chronica Adefonsi Imperatoris* (CAI, 1147-1149)

Ipsi enim erant clausi propter metum **Moabitarum**, quia ipsi **Moabites** occiderant omnem semen regum Agarenorum et etiam abstulerant regnum eorum. (I, 27) | [Adefonsus rex] dixitque omnem intentionem suam in eo esse ut iret in terram Sarracenorum ad debellandum eos et accipere sibi vindictam de rege Texufino et de caeteris regibus **Moabitarum**, qui venerant in terram Toleti et occiderant multos duces christianorum (I, 33) | Ipse autem rex cum suo exercitu intravit per Portum Regem in terram **Moabitarum** (I, 34) | et cecidit timor illius super omnes habitantes in terra **Moabitarum** et Agarenorum, sed et ipsi **Moabitae** <**Moabites**> et Agareni, praeoccupati timori magno, reliquerunt civitates et castella minora (I, 35) | Quidem vero milites insensati ... transfretauerunt pergentes illuc cupide: sed obuiauerunt eis paratae acies **Moabitarum** et Agarenorum et commiserunt bellum cum eis. (I, 38) | Sed magna multitudo **Moabitarum** et Agarenorum, quae ibi erat congregata, paratis aciebus circa muros ciuitatis, festinanter inclusi sunt a paucis christianis armatis [...] Et omnes **Moabites** <**Moabitis**> neminem captiuebant, sed [capti eorum] capitalem accipiebant sententiam. (I, 40) | principes Agarenorum, secrete mittebant nuntios regi Zafadolae dicentes: 'Loquere cum rege christianorum et cum eo libera nos de manibus **Moabitarum** (I, 41) | [...] et de caeteris ducibus, quos **Moabites** occiderant cum aliis militibus christianis in terra Toleti (I, 42) | qui commisit multa proelia in terra **Moabitarum** et Agarenorum. Sed proelia comitis Roderici Gundisalvi et Roderici Fernandi, quae fecerunt cum regibus **Moabitarum** et Agarenorum, fuerunt fortissima (I, 47) | Deinde movit castra et abiit in terram **Moabitarum** et obsedit quandam fortissimam ciuitatem, quae dicitur Fraga [...] Sed Abengania, quidam Sarracenus de tribu **Moabitarum**,

magnus princeps Valentiae et Murciae, congregavit multos **Moabites** et Agarenos et venit in Fragam (I, 51) | Sed **Moabites** et Agareni, qui intus erant, volebant dare civitatem regi [...] Ad ultimum vero ipse Abengania Sarracenus, congregavit gentem transmarinam **Moabitarum** et Arabum (I, 53) | Et ecce, ultione divina disponente, venerunt acies paratae **Moabitarum** et Agarenorum in circuitu castrorum (I, 55) | «Nam regno quod tu eripuisti regia potestate de manibus Sarracenorum, modo invadent **Moabites** et nos sine defensore captivavimur» (I, 60) | Eodem vero tempore venerunt **Moabites** et Agareni supra praedictum castellum Erenam (I, 80) | rex Ali, maximus Sarracenorum, qui rex Marrochiorum dominabatur **Moabitis** <**Moabites**> et ex ista parte maris Agarenis [...] convocavit omnes principes et duces et milites **Moabitarum** et magnum exercitum conducticium Arabum [...] iussitque omnibus regibus, principibus et ducibus **Moabitarum**, qui erant super Agarenos (II, 1) | magnas acies de azequtis peditibus cum omnibus ingeniis, et deinde alias Agarenorum, et post ipsas alias **Moabitarum** et Arabum (II, 4) | Post haec autem rex Ali perrexit in Sibiliam; deinde abiit trans mare in civitatem suam quae dicitur Marrocos, in terra **Moabitarum**, et duxit secum omnes christianos captivos quoscumque captivaverat (II, 8) | Ubi a regibus **Moabitarum** capta est Aurelia / rex Sibiliae et rex Cordubae et caeteri regre et principes **Moabitarum**, qui erant in terra Agarenorum, congregata magna multitudo militum (II, 12) | [...] erat in Calatrava quidam dux nomine Farax, adali de tribu Agarenorum, et erat in Sancto Stephano alius qui vocabatur Ali, de tribu **Moabitarum**. Et isti duo principes [...] congregaverunt ad se omnes milites **Moabitarum** et Agarenorum (II, 15) | Altera autem die, summo mane, pauci milites **Moabitarum** venerunt in campo (II, 16) | Hic postea fecit in terra **Moabitarum** et Agarenorum multa proelia et occidit reges (II, 17) | [...] et ibant in terram **Moabitarum** et Agarenorum et faciebant multas caedes et captivabant multos Sarracenos et multam praedam [...] et occidebant multos reges et duces **Moabitarum** et Agarenorum (II, 20) | [...] et caeteri reges et principes et duces **Moabitarum** et Agarenorum congregaverunt (II, 21) | Sed magna multitudo **Moabitarum** et Agarenorum ad arma concurrentes (II, 23) | Hoc videns rex Sibiliae, convocavit multa milia **Moabitarum** <**Moabitorum**> et Arabum et Agarenorum [...] secunda acies Secoviae contra acies **Moabitarum** et Agarenorum (II, 25) | [...] fuerunt in terram **Moabitarum** et Agarenorum et fecerunt multa praelia (II, 29) | Reliqua vero proelia, quae consul Rodericus fecit cum regibus **Moabitarum** et Agarenorum non sunt scripta in hoc libro (II, 30) | [...] abiit in terram **Moabitarum** et Agarenorum et fecit multas strages (II, 31) | [...] de transmare magna agmina militum Arabum et **Moabitarum** (II, 32) | Rodericus Fernandi [...] congregato exercitu, abiit in terram **Moabitarum** et Agarenorum (II, 34) | quando venirent **Moabitae** et Agareni conculcarent illud [...] ubi erant multi **Moabites** et Agareni qui faciebant magnum bellum in terra Toleti et in tota Extremadura (II, 35) | Imperator [...] elevans oculos suos, vidit magnas paratas acies **Moabitarum** et Agarenorum (II, 38) | **Moabites** vero et Agareni, hoc videntes, viriliter eruperunt per portas civitatis [...] christiani absconditi [...] occiderunt omnes **Moabites** et Agarenos (II, 40) | [...] illarum gentium quos vocant muzmutos, qui debellabant omnem terram **Moabitarum** (II, 45) | Exercitus vero **Moabitarum** et Agarenorum, quando veniebat in terram Toleti aut in civitates eius, nullam moram ibi faciebat nisi bellum (II, 47) | [...] non cesabat facere bellum in terra **Moabitarum** et Agarenorum et faciebat caedes maximas et incendia et praedas, et pugnabat cum multis principibus et ducibus

Moabitarum et Agarenorum (II, 48) | Sed **Moabites** et Agareni qui erant in Aurelia, faciebant maximam plagam in Toletum et in omnibus civitatibus eius (II, 49) | [...] ille dux supradictus qui vocabatur Ali [...] cum magna turba peditum et ballistorum et militum **Moabitarum** et Agarenorum (II, 51) | [...] venit illis in auxilium alius exercitus magnus **Moabitarum** et Arabum (II, 52) | Sed maximus exercitus **Moabitarum** et Agarenorum venerunt Toletum (II, 54) | Hoc videns imperatrix, misit nuntios regibus **Moabitarum** (II, 55) | Sed **Moabites** et Agareni qui erant in civitate [...] clausurunt omnes portas civitatis (II, 64) | Sed postquam **Moabites** viderunt se oppressos valde, petierunt dextras pacis imperatori (II, 65) | Ubi **Moabites** perterriti reliquerunt castellum Alvalat vacuum. Videntes autem **Moabites** et Agareni qui erant in Alvalat (II, 67) | Sed Munio Adefonsi [...] vidit venientes copiosas acies paratas equitatum **Moabitarum** et Agarenorum (II, 68) | «Video venire post nos reges **Moabitarum** cum magnis aciebus militum et peditum [...]» «O Ihesu Nazarene [...] ecce **Moabites** et Agareni, inimici tui et nostri [...]» (II, 69) | Porro acies **Moabitarum** et Agarenorum [...] venerunt (II, 71) | Hoc itaque videns rex Azuel et caeteri principes et duces et tota militia **Moabitarum** et Agarenorum (II, 72) | ut omnibus christianis, **Moabitis** et Agarenis manifestum signum esset auxilii Dei (II, 79) | [...] omnes principes christianorum quos secum habebat, et **Moabitarum** et Arabum (II, 80) | [...] videte ne forte veniant **Moabites** et Agareni et muniant castellum quod dicitur Mora (II, 81) | [...] Farax adali, princeps de Calatrava, et omnes principes et duces **Moabitarum** et Agarenorum [...] congregati sunt (II, 83) | [...] et post ipsam multitudinem Farax adali cum maxima multitudine **Moabitarum** et Agarenorum (II, 84) | ne forte veniant **Moabites** et Agareni ex adverso et praeoccupent castellum (II, 86) | In illa hora **Moabites** et Agareni pugnaverunt adversus Munionem Adefonsi et socios eius (II, 87) | in domum regis Texufini, ut annuntiaretur in omnem terram **Moabitarum** et Agarenorum (II, 88) | neque annuntietis in domo regis Texufini, ne forte laetentur filiae **Moabitarum** et exultent filiae Agarenorum (II, 89) | «**Moabitae** medullas terrae comedunt et possessiones nostras [...]: pugnemus ergo contra eos [...]» (II, 93) | Et in Era CLXXXII post millesimam, in mense octobrio, Mahomete dux, qui erat de semine regio, occidit omnes **Moabitas** qui erant in Mertula [...] Deinde illi, [...] omnes commiserunt bellum cum **Moabitis** [...] et mortua sunt multa milia **Moabitarum** et Agarenorum, et Agareni praevalerunt et eiercerunt Abenganiam de Corduba et omnes **Moabitas** [...] Sed omnes **Moabitae** qui evaserant a gladio Agarenorum (II, 94) | Sed ille abiit in Iaem et inde in Granatam et commisit multa proelia cum **Moabitis** (II, 96) | Porro Abenfandi, dux Cordubae, non potuit sustinere bellum Abenganiae et **Moabitarum** (II, 99) | [els Almohades] occiditque multos principes et duces christianorum, **Moabitarum** et Arabum (II, 102) | Sed postquam rex Texufinus [...] congregans omnes principes et duces christianorum [...] et principes et duces **Moabitarum** et Arabum [...] et rex Texufinus crematus est in illa, et multi principes christianorum, **Moabitarum** et Arabum (II, 103) | quo reges **Moabitarum** coeperunt regnare trans mare (II, 104) | Audivit autem Abengania et omnes **Moabitae** (II, 105).

3.4. *Cartulari de Sant Cugat (908-1248)*

Doc.	Data	Menció
713	11/1083	moabetinos III per missas
808	8/1110	VI morabitinios, quem tu mihi debes et alios IIIIor de meos et sunt X; morabitinios X
809	10/1110	uno moabetino ; II solidos; II solidis
811	12/1110	propter hac donationem morabetinos III
812	4/1111	viginti morabitinis, quas ipse abba dedit ei [Iordanus] in rem valentem
814	8/1111	morabetinis XV quod dedisti ad predictum abbate, et VII morabetins
817	4/1112	morabetinos III; II
819	7/1112	quatordecim morabitinios pro hac donacione mea
821	5/1113	Xxa morabetinos de illis Lxa morabetinis quos mihi debet Berengarius Falconis
823	12/1113	moabetinos II
825	4/1114	componamus vobis XX moabitinos cuius precio erat mula, quem nobis dedistis
827	7/1114	debitores sumus vobis morabatinios VII ex auro
828	8/1114	morabetinos XVIII; solidos I de or; morabeti I; quarteras V de orde; mancus I
829	3/1115	morabetino I, in rem valentem
830	2/1116	XV morabetinos bonos in auro, septem eorum quos iam donastis nobis per pignora
833	12/1116	II morabatinios boni auri
837	9/1117	morabetinos XI
846	4/1119	XXIIIor moabetinis , partim in auro, partim in rebus bene valentibus
851	10/1120	moabetino I [...] Et istos X morabetinos [...] debitum quem debet Guillelmus
854	6/1121	XVI morabetinos in auro
856	6/1121	XXX moabetinos ; moabetinos II
860	2/1122	morabetinum unum; et annuatim in festivitate s. Felicis migerra I orde
862	10/1122	II morabetinos
863	1/1123	VIII morabetinos; unum morabetinum
868	10/1123	moabetinum unum
869	11/1123	triginta morabetinos legitimos
870	3/1124	morabetino I
873	5/1124	X moabetinos
876	10/1124	II mohabitinos
877	12/1124	V morabetinos
878	4/1125	IIIIor morabetinos
879	3/1125	C quinque solidos de plata fina; VII moabetinos
880	4/1125	VI morab. qui michi prestastis in auro legitimos [...] dictos moabetinos in auro
890	11/1127	morabetino I; manculos II; II; I; morabetino I

Doc.	Data	Menció
892	3/1128	debet Guillelmi Raimund, de precium XXX moabetinos ; XII morabetinos
893	4/1128	X moabetinos ; XX; I; I
895	3/1129	II moabetinos
896	6/1129	precium XXX moabetinos ; XII moabetinos quod illi debebat
898	8/1129	moabetinos ; solidos II; triginta solidos VII denariorum Barch; XX solidos denariorum
900	11/1130	II moabetinos in auro curribiles
901	2/1130	morabitinos II; I; II; I; I
906	12/1130	CCCCXLVI morabetinos et duos sarracenos noviter captos
907	3/1131	morabetinos IIII in auro
908	3/1131	moabetinos IIIIor in auro
909	4/1131	L moabitinos in auro
913	10/1131	XV morabetinos in auro
915	11/1131	V moabetinos
916	12/1131	mulum unum precio XII moabatinorum
918	1/1132	III moabetinos ; I moabetinum ad novum veniente; I; I; 1/2;; I 1/2; ; II; I
921	4/1132	VI moabetinos in auro
936	1/1138	moabetin .unum [...] per missas; morabetin L; C morab. in auro
942	3/1140	XLV morabatinos marinos
945	9/1142	moabetinos VII; I; I; III; I; I; I; I; I; I; V; III; I; VII; VII; I
946	3/1143	IIII moabetinos ; II; III; III; I; I; I; DCCC uncias
950	9/1143	I moabetino ; moabetinum I; decem et novem moabetinis [...] comune cum uxore
952	10/1143	IIII morabetinos; LX morabetinos quos comes mihi debet
956	10/1144	I morabetinos morinos bonos novos in auro
961	2/1145	X morabetinos marinos; V morabetinos; X morab in vestimentis
967	12/1145	V solidos denariorum; unum morabetinum
968	4/1146	novem morabotinos; undecim morebotinis; I marebitinum
971	4/1147	VII morabetinos mercatarios et dimidium per me, quos ei debeo
973	9/1147	morabetinum I
974	10/1147	II morabetinos; I; II manculos
975	12/1147	octo morabitinos et octo denarios
977	4/1148	VII moabitinos mercatarios et demedium; II moabetinos
979	5/1148	XXXV moabetinis ; VI; II; I; I; LXXX; LV; XII
983	2/1150	XX solidos denariorum; I morabatino; IIII morabatinos
1009	7/1156	XXV morabetinos bonos aiadinos in auro
1011	4/1157	XXX ^a solidos; II morabetinos; VI; I
1012	5/1157	II moabetinos ; MD moabetinos ; I; I
1016	3/1158	unum moabitinum bonum aiadinum in auro
1027	6/1159	L morabetinos bonos legitimos, in auro, et mulum unum de precio C solidorum
1030	4/1160	CCC morabatinos in auro
1033	8/1160	solidos LX; II morabetinos; I; I; I; I; II; solidos CL denariorum; solidos LX
1034	9/1160	moabetinum I

Doc.	Data	Menció
1047	11/1162	LXV morabetinos
1050	9/1163	XX ^a morabetinos bonos
1060	6/1166	II moabetinos ; I; 1/2; I; I; 1/2
1070	6/1169	II morabetinis bonis
1081	5/1172	V moabetinis ; V
1086	1/1173	centum solidos; VIII ^o moabetinos bonos legitimos
1102	6/1175	III moabetinos ; et II moabetinos de logerio suo; I moabetinum ; moabetinis
1110	7/1176	I morabetinum legitimum
1112	10/1177	CX morabetinos bonos inadinos in auro
1123	7/1179	XXVIII moabetinos bonos aiadinos in auro
1128	2/1180	morabetinos V, et ipso sedi V ex illis XXX; XX
1137	9/1181	LXX moabetinos ; C moabetinos bonos aiadinos in auro
1138	12/1181	L morabetinos bonos aiadinos in auro
1139	1/1182	XXVII morabatines, bonos, lupinos et aiadinos
1142	5/1182	L moabetinos bonos aiadinos in auro
1143	5/1182	VII moabetinos in auro et XXVIII solidos in denariis Barchinonensis
1144	5/1182	L moabetinos in auro
1155	12/1184	LXV morabetinos; XX
1160	7/1185	LX. ^a moabetinos ; X; VI solidos et II de.; IIII solidos; XXII de.; XII de.; VI solidos
1166	10/1186	XX. ^a morabetinos bonos aiadinos et lupino et recti ponderis
1172	10/1187	M morabetinis (et sunt per numero MD); DCCCC mazmutinas; CC morabatins
1186	1/1192	X sol.; X; VI; V; VII; XX moabet ; CC macemutinas; CCLXXXV; C moabetinos ; LXXX
1196	5/1193	1600; 1000 morabatins; 150; X
1208	11/1195	XX solidos; I moabetino ; I; I; I; illos denarios quos michi debet [...]
1213	5/1196	XXX morabetinos
1215	10/1196	C solidos; L; L; X; L; L; X; D Morabetinos bonos (ad maritandum); C solidos
1232	4/1200	II moabetinos ; CXXXII moabetinos aiadinos bonos in auro
1241	10/1202	X solidos; V; XX; V; V; V; X; V; IIII; XII; C; XL; XC; M; CCC; M; C morabetinos
1242	10/1202	CCC moabetinos bonos
1254	6/1205	X morabetinos; CCCC morabetinos; C solidos; L; C; L; X; X morabatins
1255	7/1205	mille et CCC morabetinos
1284	8/1214	XXX. ^a moabetinis ; 6600 solidos; V morabetinos
1289	12/1218	X moabetinos bonos aufussinos in auro, sine enganno et recti ponderis
1291	12/1218	septem morabetinos et medium, bonos novos, aufussinos, de auro rectique ponderis
1295	4/1219	quingetorum morabetinum
1301	2/1226	15 morabatins; 500 auris
1326	7/1234	centum octo morabetinos et terciam partem unius morabetini bonos in auro novos

Doc.	Data	Menció
1328	2/1235	DCCC morabetinos; CCC solidos
1333	6/1236	quadrigentos morabetinos bonos in auro novos curribiles aufussinos rectos
1343	6/1238	CC morabetinis; DCCC solidos
1344	7/1238	DCCCCL morabetinos
1361	1/1240	ducentos morabetinos bonos, novos, in auro, curribiles, anfussinos, rectos
1373	8/1242	unius morabatini
1374	7/1243	duo milia morabetinorum bonorum in auro novorum, curribilium
1378	9/1243	duo milia solidos [...]; ducentos morabetinos
1382	1/1244	centum morabetinis; centum octo morabetinis; trecentis solidis; trescentis solidis

3.5. Diplomatarium Santes Creus (fins 1190)

Doc.	Data	Menció
36	7/1128	morabatinos viginti in auro
38	2/1139	moabitinos in auro sine engan
43	4/1150	XC moabitinos bonos marinos et marruchinos per medium et boni auri
45	11/1150	C moabatinos bonos, marinos et marruchinos in auro sine engan
46	11/1150	C moabatinos bonos marinos et marruchinos in auro sine engan
53	6/1153	XV moabatinos bonos aiadinos in auro sine engan
54	5/1154	II morabatinos de bono auro sine engano
55	6/1154	X moabatinos bonos aiadinos in auro, Willelmus impigneraverunt per XC moabatinos bonos
58	8/1154	etiam terre pro VII moabitinos
63	3/1156	CCXLV moabatinos bonos aiadinos in auro sine engan
70	9/1156	unam terre pro CCXLV morabatinos bonos aiadinos in auro sine engan
72	11/1157	C. moabatinos bonos aiadinos in auro sine engan
78	7/1158	I morabatino
80	9/1158	C. Moabitinis d tuo exovar
81	11/1158	XXII morabatins; XXV morabatins
91	12/1160	XXXVI moabetinos per hoc donum
95	3/1161	CX moabatinos bonos aiadinos in auro sine engan
99	9/1161	XXI morabatinos bonos lupinos vel aiadinos boni auri et recti ponderis
102	12/1162	LXXX moabatinos bonos, aiadinos in auro, sine engan
106	6/1163	C. Morabatinos bonos et nichil inde remansit
112	9/1164	accepimus quoque [...] evacuatione et pacificatione duos moabatinos
113	6/1165	L morabatinos bonos in auro sine engan
114	8/1165	C morabatinos infra honore et avere, XXX morabatinos inter honore et avere.
116	12/1165	XX moabatinos bonos aiadinos in auro sine engan

Doc.	Data	Menció
119	5/1166	domos meas cum turre, casalibus, ferragenali, curtalibus, arboribus per CXX moabat
120	5/1166	CXX moabitinis
121	9/1166	XVIII morabatinos
126	3/1167	vendere vel impignorare [...] domos dares eas nobis quinque moabetinis minus
127	10/1167	num morabatinum bonum in auro sine ponderis
128	11/1167	XXIII moabitinis aiadinos in auro sine engan
129	12/1167	morabetins
130	12/1167	terris et vineis et arboribus diversi [...] per CC morabatinos
135	9/1168	CXX morabatinos lupinos vel aiadinos bonos et boni auri et recti ponderis
144	10/1170	XII morabatinos in auro sine engan
147	1/1171	XX morabatinos
149	6/1171	DC morabatinos
151	11/1171	XL morabatinus et unum pullinum
154	5/1172	III morabatins
160	5/1173	MCX morabatinos bonos et rectos lupinos et sine enganno in molendinis
173	12/1173	C morabetinos bonos in auro sine engan et DCC solidos denariis barchinonensis
174	12/1173	XX morabetinos bonos in auro
177	1/1174	unum morabatinum lupinum bonum et boni auri et recto pense
183	12/1174	nonaginta moabatinos bonos et puro auro
187	9/1175	XII morabatinos bonos vel aiadinos de boni auri et obtimi pensi
188	11/1175	X morabatinos bonos lupinos et boni auri rectique ponderis
190	4/1176	D moabatinos, MCC moabatinos
199	10/1177	LXXVI moabatinos minus quartam bonos aiadinos in auro sine engan
203	4/1178	C. morabatinos bonos aiadinos et lupinos legitimi pensi in auro
217	3/1179	CCXXXV morabetinos bonos, lobetos vel aiars et de recto penso
236	11/1180	unum cavallum et asinum et pollinum cavallinum et XX morabatinos bonos
240	8/1181	CCXX aureos et propter unum equum de XXX morabetinos
245	10/1181	CXL morabatinos bonos aiadinos et lupinos recti et grossi ponderis
246	3/1182	XV morabatinorum
249	7/1182	XVI moabatinos aiadinos in denariis CXII solidos
258	5/1183	morabatinos in auro bonos lupinos vel aiadinos, morabatinum VII solidos
262	12/1183	solidos II, denarios XII, morabetinos X
268	2/1185	CXL morabatinos lupinos et aiaros, C. Solidos denariorum
277	4/1186	XL morabatinos et unum quintar lane et unum pollinum
294	1/1188	XXX morabetinos
308	8/1188	VII morabatinos lupinos
317	1/1189	VIII morabatinos bonos lupinos auri boni rectique ponderis
333	3/1190	istarum vinearum et fructum XIII morabatinos, bonos, lupinos auro
336	9/1190	LXXX solidos bone monetate in Tortosa curribilis, XX morabatinos bonos

3.6. *Liber Feudorum Maior* (buidat 1030-1190)

Doc.	Data	Menció
16	4/1152	Et dono pro anima mea II milia morabetinos [...] morabetinos per ipsas ecclesias
26	?	de uno trosello, medium morabetinum; et de balas, quartam partem morabetini
187	6/1130	Accipio quoque a te pro hac donacione CC moabatinos
199	12/1178	morabetinos CCL bonos in auro [...] in vinculo componat D morabetinos
240	12/1174	illos quinque milia morabetinos
246	8/1151	unde habuit X moabetinos , de quibus non dederat ei partem suam
253	4/1157	quod daret unicuique militi XXX morabatinos per unumquemque mensem
347	10/1187	predicto Hospitali M morabetins [...] M morabetins [...] Milicie Templi D morabetins
372	7/1151	insuper addo tibi centum morabatinos
383	4/1131	per quingentos morabetinos [...] per C morabetinos
465	1154?	et expensas LX milium morabetinorum fecerat

Bibliografia

- Cartulario de «Sant Cugat» del Vallés* I-III. RIUS SERRA, J. Mons (ed.). Barcelona: CSIC, 1947.
- Chronica Adefonsi Imperatoris*. SÁNCHEZ BELDA, L. (ed.). Madrid: CSIC, 1950.
- Chronica Adefonsi Imperatoris*. MAYA, A. (ed.). *Chronica Hispana Saeculi XII Pars I*. FALQUE REY, E.; GIL, J.; MAYA, A. (ed.). *Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis* LXXI. Turnholti, Typographi Brepols Editores Pontificii, 1990: 109-248.
- Diplomatari del monestir de Santa Maria de Santes Creus (975-1225)* I-II. PAPELL TARDIU, J. (ed.). Barcelona: Noguera, 2005.
- Fulcher of Chartres: A history of the expedition to Jerusalem, 1095-1127*. RYAN, F.R. (trad.); FINK, H.S. (ed.). Knoxville: University of Tennessee Press, 1969.
- Historia Compostellana*. FALQUE REY, E. (ed.). *Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis* LXX. Brepols: Turnholti Typographi Brepols Editores Pontificii, 1988.
- Historia Compostellana*. FALQUE REY, E. (ed.). Madrid: Akal, 1994.
- Historia Roderici vel Gesta Roderici Campidocti*. FALQUE REY, E. (ed.). *Chronica Hispana Saeculi XII Pars I*. FALQUE REY, E.; GIL, E.J.; MAYA, A. (ed.). *Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis* LXXI. Brepols: Turnholti Typographi Brepols Editores Pontificii, 1990: 1-98.
- Liber Feudorum Maior* I-II. MIQUEL ROSELL, F. pbro. (ed.). Barcelona: CSIC, 1947.
- Pedro Alfonso de Huesca. Diálogo contra los judíos*. LACARRA, M.J. (coord.). Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses, 1996.
- Willemi Tyrensis Archiepiscopi Chronicon*. HUYGENS, R.B.C. (ed.). *Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis* LXIII. Brepols: Turnholti Typographi Brepols Editores Pontificii, 1986.

BALARI Y JOVANY, J. (1899). *Orígenes históricos de Cataluña*. Barcelona: Hijos de Jaime Jepús.

BARCELÓ, M. (2005). «La *spurcitia paganorum* que había en Coria antes de la conquista cristiana en junio de 1142 d.C.». A: BARCELÓ, M.; MARTÍNEZ GÁZQUEZ, J. (eds.).

- Musulmanes y cristianos en Hispania durante las conquistas de los siglos XII y XIII*. Bellaterra: UAB, Servei de Publicacions, p. 63-70.
- (inèdit). *The far off side of the gold from Ghana*.
- BONILLA, A. (1911). «Gestas del Cid Campeador». *Boletín de la Real Academia de la Historia* LIX, p. 161-257.
- BOSCH VILÀ, J. (1956/1990). *Los almorávides*. Granada: Universidad de Granada.
- CODERA Y ZAIDÍN, F. (1899/2004). *Decadencia y desaparición de los almorávides en España*. VIGUERA, M.J. (ed.). Pamplona: Urogoiti.
- DANIEL, N. (1960). *Islam and the West. The making of an image*. Edimburg: The University Press.
- (1975). *The Arabs and mediaeval Europe*. Londres-Beirut: Longman-Librairie du Liban.
- FITA, F. (1901). «Patrología latina. Renallo gramático de Barcelona. Nuevos datos biográficos». *Boletín de la Real Academia de la Historia* XXXVIII, p. 402-410.
- LAGARDERE, V. (1989). *Les Almoravides*. París: L'Harmattan.
- MAGNIER, G. (2002). «Millenarian prophecy and the mythification of Philip III at the time of the expulsion of the moriscos». *Sharq al-Andalus* 16-17 (1999-2002), p. 187-209.
- MARTÍNEZ GÁZQUEZ, J. (2005). «Finalidad de la primera traducción latina del Corán». BARCELÓ, M.; MARTÍNEZ GÁZQUEZ, J. (eds.). *Musulmanes y cristianos en Hispania durante las conquistas de los siglos XII y XIII*. Bellaterra: UAB, Servei de Publicacions, p. 71-77.
- MARTÍNEZ PASTOR, M. et al. (1996). *Chronicae Adefonsi Imperatoris. Concordantie*. Madrid: Palas Atenea.
- MATEU I LLOPIS, F. (1978). «Morabetino-Maravedí». *Studi in memoria di Federico Melis*. Florencia: Giannini Editori.
- MCDougall, E.A. (1985). «The view from Awdaghost: War, trade and social change in the southwestern Sahara from the eighth to the fifteenth century». *Journal of African History* 26, p. 1-31.
- MENÉNDEZ PIDAL, R. (1956). *La España del Cid*. 2 vols. Madrid: Espasa-Calpe.
- MONNERET DE VILLARD, U. (1944/1972). *Lo studio dell'Islam in Europa. Nell XII e nel XIII secolo*. Ciutat del Vaticà: Biblioteca Apostòlica Vaticana.
- MOORE, R.I. (1987). *The formation of a persecuting society*. Oxford: Blackwell Publ.
- MORALEJO, J.L. (1980). «Literatura hispano-latina (siglos V-XVI)». A: Díez BORQUE, J.M. (ed.). *Historia de las literaturas hispánicas no castellanas*. Madrid.
- PÉREZ GONZÁLEZ, M. (1993). «Influencias clásicas y bíblicas en la *Chronica Adefonsi Imperatoris*». A: PÉREZ GONZÁLEZ, M. (coord.). *Actas del I Congreso Nacional de Latín Medieval*. León, p. 349-355.
- RETAMERO, F. (1990). «Sobre els ocultaments de peces almoràvits». *II Jarique de Numismàtica Hispano-Àrab. Lleida, juny 1988*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 221-241.
- SMITH, C. (1994). «A conjecture about the authorship of the *Historia Roderici*». *Journal of Hispanic Research* 2 (1993-1994), p. 175-181.
- SOUTHERN, R.W. (1962). *Western views of Islam in the Middle Ages*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- TOLAN, J. (2002). *Saracens: Islam in the medieval european imagination*. Nova York: Columbia University Press.
- UBIETO ARTETA, A. (1957). «Sugerencias sobre la *Chronica Adefonsi Imperatoris*». *Cuadernos de Historia de España* XXV-XXVI, p. 321-326.